

AKTUALNE OBITELJSKE PRILIKE DJECE STARE 11 GODINA U RELACIJI SA NEKIM NJIHOVIM KOGNITIVNIM OSOBINAMA

Marija Lebedina-Manzoni

Originalni znanstveni rad

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.58

Sažetak

Na uzorku od 464 ispitanika muškog i ženskog spola u dobi od 11 godina, polaznika petog razreda osnovne škole u 5 zagrebačkih osnovnih škola ispitana je povezanost aktualnih obiteljskih prilika sa kognitivnim sposobnostima učenika.

Kvazikanoničkom korelacionom analizom u prostoru obiteljskih prilika i kognitivnih sposobnosti izoliran je jedan značajan par kvazikanoničkih faktora, koji govori o srednjoj povezanosti generalnog kognitivnog faktora i obiteljskih prilika ispitanika.

Viši kognitivni status povezan je sa dobrim uvjetima života u obitelji, a lošiji kognitivni status sa lošijim uvjetima života u obitelji (prvenstveno se to odnosi na kvalitetu međuodnosa u obitelji).

Uvod i problem

Proučavajući neprilagođeno ponašanje djece i omladine sa intencijom da utvrdimo etiologiju takvog ponašanja i faktore većeg i manjeg utjecaja te na taj način dobijemo dijelom podatke za prevenciju istog, obično se baziramo na proučavanje ključnih faktora utjecaja kao što su osobine ličnosti (kognitivne i konativne) osobe koja manifestira poremećaje u ponašanju, te socijalne sredine iz koje takva osoba dolazi (obitelj, škola, vršnjaci).

Ovaj rad obuhvaća proučavanje dijela ličnosti koji nazivamo intelektualnim ili kognitivnim sposobnostima i obitelji kao dijela socijalnog miljea pojedinca koja u mnogome određuje kompletan razvoj i život

pojedince. Od svih detektiranih faktora okoline koji utječu na formiranje antropoloških karakteristika kojima se bavi psihologija, najveće se značenje pridaje upravo obitelji i odnosima unutar nje (Bosnar, Prot, 1989). Razlozi za tako velik utjecaj obitelji iz koje individua dolazi su u sistematskom konstantnom, kontinuiranom sudjelovanju obitelji u kreiranju ličnosti i ponašanju djeteta, te u specifičnim emocionalnim vezama i potrebama koje obitelj ostvaruje među svojim članovima. Nepotpunoj obitelji pripisuju se utjecaji na pojavu poremećaja u ponašanju (Glueck i Glueck, 1956; Jašović, 1979), a isti je slučaj i sa obiteljima u kojima su prisutne razne sociopatološke pojave (Križ, 1980; Jašović, 1970; Multari i Boden, 1964), te nekvalitetni

međuljudski odnosi među njenim članovima (Glueck i Glueck, 1950). Pokazalo se da su mnoga za odgoj djece nepovoljna obilježja obiteljske sredine međusobno isprepletena. Određene negativne pojave u obitelji koje su od utjecaja za odgoj djeteta pojavljuju se često zajedno sa negativnim faktorima ličnosti i sredine pa dolazi do kumulacije negativnih činioca (Singer, Mikšaj-Todorović, 1989).

Kognitivne funkcije smatraju se za razliku od konativnih manje osjetljive na različitost uvjeta sredine. Eysenck i Eysenck (1969, prema Bosnar, Prot, 1989) navode da se procjene genotipske varijance uglavnom kreću oko 70-80%, a ostatak varijance uvjetovan stupnjem poticajnosti okoline pripisuje se najvećim dijelom obiteljskoj situaciji.

Važnost kognitivnog funkcioniranja i njegove efikasnosti evidentna je u našem svakodnevnom životu. Uz hijerarhijske (Spearman) i oligarhijske (Guilford) teorije intelektualnog funkcioniranja, a paralelno sa velikim razvojem kibernetike u psihologiji se sve više opaža tendencija da se čovjek promatra kao procesor informacija, što je rezultiralo pojavom niza kibernetičkih modela raznih psihičkih funkcija. Hijerarhijski kibernetički model (Momirović, Bosnar, Horga, 1982; Momirović, Šipka Wolf, Džamonja, 1978) pretpostavlja postojanje osnovnih kognitivnih sistema, a pod pretpostavkom da postoje posebne funkcionalne jedinice u centralnom nervnom sistemu, koje se ponašaju kao specijalizirani procesori za određene klase kognitivnih operacija: a) faktor perceptivnog rezoniranja- procesor za dekodiranje i strukturiranje informacija

b) faktor edukacije-paralelni procesor, za simultano procesiranje većeg broja informatičkih tokova i paralelno pretraživanje kratkotrajne i dugotrajne memorije

c) faktor simboličkog rezoniranja-serijalni procesor, za sekvencijalne procese, serijalno pretraživanje kratkotrajne i dugotrajne memorije, te analizu informacija prezentiranih u obliku simbola

d) jedinice za kratkotrajno i dugotrajno pamćenje

Ovim procesorima nadređen je centralni procesor za donošenje odluka i kontrolu njihovog sprovođenja. Kibernetički model kognitivnog funkcioniranja pretpostavlja hijerarhijsku organizaciju CNS-a i stoga postojanje jednog centralnog procesora čija je funkcija programiranje, reguliranje i kontrola rada ostalih procesora i integracija rezultata koji su dobijeni u tim procesorima. Kao što smo ranije naveli kognitivna efikasnost većim je dijelom uvjetovanja nasljeđem, a manjim dijelom uvjetima sredine. Obitelj kao primarna socijalna zajednica može svojim pozitivnim djelovanjem poticati razvoj urođenih sposobnosti, a isto tako i svojim negativnim djelovanjem gušiti iste.

Cilj ovog istraživanja bio je upravo utvrditi da li postoji povezanost između aktualnih obiteljskih prilika jedanaestogodišnjaka i njihovih kognitivnih karakteristika. Naša pretpostavka je bila da povezanost postoji iako ne velika, te da negativne obiteljske prilike utječu na razvoj kognitivnih sposobnosti jedanaestogodišnjaka i to u negativnom smjeru djelujući kao ometajući faktor razvoju.

Metoda

Uzorak se sastojao od 464 ispitanika, muškog i ženskog spola, starih jedanaest godina, polaznika petog razreda osnovne škole u školskoj godini 1988/89, iz pet osnovnih škola na području grada Zagreba.

U svrhu ispitivanja obiteljskih prilika ispitanika primjenjen je- Upitnik o uvjetima života u obitelji učenika II, sastavljen na Fakultetu za defektologiju sveučilišta u Zagrebu, a za potrebe ovog istraživanja. Upitnik obuhvaća slijedeća područja mjerenja: struktura obitelji, socio-ekonomski status obitelji, odnosi u obitelji i sociopatološke pojave, aktivnost roditelja u odgoju i obrazovanju djeteta. Upitnik se sastoji od 37 varijabli, a svaka varijabla daje mogućnost višestrukog izbora odgovora. Svi indikatori skalirani su tako da manja vrijednost predstavlja povoljnije uvjete odrastanja. Upitnik registrira slijedeće indikatore:

1. S kim učenik sada živi
2. Da li su roditelji učenika živi
3. Da li roditelji učenika žive zajedno u vrijeme ispitivanja
4. Roditelji učenika službeno razvedeni
5. Porodica ima
6. Red rođenja učenika
7. Da li roditelji učenika rade u inozemstvu
8. Tko se bavi odgojem učenika za vrijeme boravka roditelja u inozemstvu
9. U kakvom je stanarskom odnosu porodica učenika
10. Stan u kojem porodica stanuje u odnosu na veličinu porodice i njegovu komfornost je
11. Za učenje učenik ima
12. Mjesečne prihode obitelji moguće je procijeniti kao
13. Odnosi u obitelji u kojoj učenik živi
14. Svađe i fizičko razračunavanje u obitelji učenika
15. Prekomjerno konzumiranje alkohola od strane roditelja
16. Prekomjerno konzumiranje alkohola od strane drugih članova obitelji
17. Skitnja u obitelji
18. Nerađ u obitelji
19. Osuđivanost oca
20. Osuđivanost majke
21. Osuđivanost ostalih članova obitelji
22. Aktivnost roditelja u odgoju djeteta je
23. Aktivnost roditelja u obrazovanju djeteta je
24. Roditelji se informiraju o razvoju i napredovanju djeteta u školi
25. Odgojem djeteta pretežno se bave
26. Koliko često roditelji savjetuju dijete
27. Roditelji nagrađuju dijete
28. Roditelji postavljaju prevelike zahtjeve za dijete
29. Roditelji primjenjuju čvrstu kontrolu nad djetetom
30. Roditelji fizički kažnjavaju dijete
31. Roditelji verbalno kažnjavaju dijete
32. Roditelji opravdavaju djetetove neprihvatljive postupke i podržavaju njegovo loše ponašanje
33. Roditelji primjenjuju društvenu izolaciju djeteta

34. Roditelji primjenjuju biološka lišavanja djeteta

35. Da li roditelji potiču dijete da se bavi sportom

36. Da li roditelji potiču dijete da se bavi kulturno-umjetničkim aktivnostima

37. Da li roditelji potiču dijete da se bavi društveno korisnim aktivnostima

Upitnik o uvjetima života u obitelji ispunjava razrednik odjeljenja u kojem učenik boravi.

Kognitivne sposobnosti ispitane su pomoću testova Momirovića i Dobrića:

1. IP-test perceptivnog procesiranja namjenjen djeci od 11-14 god. koji se sastoji od 3 subtesta, a svaki subtest ima po 8 zadataka,

a) IPI- test procjene perceptivne identifikacije

b) IPA- test procjene perceptivne analize

c) IPC- test procjene perceptivnog strukturiranja

2. SP test-za ispitivanje efikasnosti serijalnog procesora. Sastoji se od 20 zadataka čiji je smisao da se u nizu od 5 zadanih riječi nađe sinonim zadanoj riječi.

3. PP test-za ispitivanje efikasnosti paralelnog procesora. Sastoji se od 20 zadataka čiji je cilj da ispitanik utvrdi pravilo prema kojem je poredana grupa likova i odabere jedan od predloženih likova koji se najbolje uklapa u grupu.

Ispitivanje je provedeno pod standardiziranim uvjetima u grupama od po 30 ispitanika.

Relacije aktualnih obiteljskih prilika i kognitivnih sposobnosti utvrđene su kvazikanoničkom korelacionom analizom,

koja u sebi sadrži standardnu biortogonalnu kanoničku korelacionu analizu i kanoničku analizu kovarijance koja je u osnovi kvazikanoničke povezanosti između dva seta varijabli (Momirović, Dobrić, Karaman, 1983) i analizira povezanost rezultata dobijenih u dva modela.

Rezultati

Matrice interkorelacija skupa indikatora porodičnog statusa i skupa kognitivnih varijabli (nisu navedene zbog opsežnosti ali se mogu dobiti na uvid kod autora) pokazuju relativnu nezavisnost čestica. Kod čestica testa obiteljskih prilika indikatori sociopatoloških pojava u obitelji čine međusobno povezanu grupu, što ne začinuje kada imamo na umu da su one obično uzročno-posljedično povezane (alkoholizam, skitnja, nerad). Isto tako i indikatori potpunosti obitelji čine međusobno povezanu grupu što je i razumljivo jer je njihova povezanost ugrađena već i samim načinom registracije podataka.

Kognitivni testovi ostvaruju male interkorelacije, što znači da su dobro odabrani i da reprezentiraju faktor perceptivnog, paralelnog i serijalnog procesiranja.

Kvazikanoničkom korelacionom analizom u prostoru obiteljskih prilika i kognitivnih sposobnosti izoliran je jedan značajan par kvazikanoničkih faktora zadovoljavajuće visoke povezanosti.

Tabela 1.

Kvazikanonička kovarijanca i korelacija oba skupa

	Kovarijanca	Korelacija
FAC 1	1.0836	.3933

U definiranju kvazikanoničkog faktora u prostoru uvjeta obiteljskog života ispitanika sve varijable imaju negativan predznak što znači u smjeru su suprotnom od patologije. Najveće učešće u definiranju faktora imaju varijable iz dva područja mjerenja-aktivnost roditelja u odgoju i obrazovanju djeteta i odnosi u obitelji i sociopatološke pojave.

Tabela 2.

Kvazikanonička faktorska struktura (F) i krosstruktura (C) prvog skupa (obiteljske prilike)

SKIMZP	-.0838	-.0170
RODZIP	-.0091	.0129
RODZAP	-.1322	-.0295
RAZVOP	-.1183	-.0450
BRDJEP	-.3509	-.1866
REDROP	-.2398	-.1261
RODINP	-.0531	-.0496
ODGINP	-.1073	-.0764
STANOP	-.1138	-.0097
KOMSTP	-.4753	-.1590
ZAUCEP	-.4998	-.2235
MJEPRP	-.4933	-.1893
ODNOSP	-.5993	-.1661
SVARAP	-.5809	-.2031
ALKORP	-.5442	-.1648
ALKODP	-.2868	-.0440
SKITNP -	.3749	-.1442
NERADP	-.5219	-.2374
OSUOTP	-.1645	-.0718
OSUMAP	-.1616	-.0747
OSUOSP	-.2782	-.0619
OSGAKP	-.7317	-.2636
OBRAPK	-.7527	-.3279
INFORP	-.5692	-.1667
ODGOJP	-.3090	-.1422
SAVJEP	-.5182	-.1806
NAGRAP	-.3739	-.1317
ZAHTJP	-.0829	-.0507
KONTRP	.0147	.0189
FIZKAP	-.4151	-.2032
VERKAP	-.4025	-.1723
NEPOLP	-.3152	-.0863
IZOLAP	-.3113	-.1267
BIOLIP	-.1584	-.0589
SPORTP	-.3592	-.1383
KULLUMP	-.4607	-.2137
DRUKOP	-.4009	-.1515

Tabela 3.

Kvazikanonička faktorska struktura (F) i krosstruktura (C) drugog skupa (kognitivne sposobnosti)

	F	C
IPK 1	.7674	.3077
PPK 1	.7734	.2961
SPK 1	.4838	.1932

Dominiraju varijable koje govore o zadovoljavajućoj aktivnosti roditelja u obrazovanju i odgoju djeteta, o neporemećenim odnosima u obitelji u kojoj dijete živi, o ne prisustvu svađa i fizičkog razračunavanja, o informiranosti roditelja o razvoju i napredovanju djeteta u školi, o ne prisustvu prekomjernog konzumiranja alkohola i nerada u obitelji učenika. Ovaj faktor mogli bi nazvati faktorom dobrih uvjeta života u obitelji.

Prvi kvazikanonički faktor u prostoru kognitivnih sposobnosti određen je sa sve tri prisutne varijable i to visokom korelacijom, što govori da se radi o generalnom faktoru kognitivnih sposobnosti, Isti faktor izdvojili su i Mejovšek (1987) i Bosnar, Prot (1989). Prva dva testa IPK 1 (perceptivno procesiranje) i PPK 1 (paralelno procesiranje) imaju dominantno učešće u definiranju generalnog faktora kognitivnih sposobnosti, a što se tiče serijalnog procesora tj. faktora simboličkog rezoniranja korelacija je nešto niža. Iz toga možemo zaključiti da je serijalni procesor za razliku od paralelnog i perceptivnog procesora manje pod utjecajem faktora okoline tj. obiteljskih prilika, a njegovo funkcioniranje više je pod utjecajem nekih drugih faktora (vjerojatno genotipskih).

Ove rezultate dijelom možemo usporediti s rezultatima Bosnar i Prot (1989), koji zaključuju da varijable mikrookoline odrastanja (potpunost porodice i dužina života izvan porodice) nisu značajne za prognozu kognitivnog statusa, što je dobrim dijelom u skladu sa našim rezultatima, jer se pokazalo da je presudan za razvoj kognitivnog statusa kvalitet odnosa u obitelji.

Dakle, viši kognitivni status vjerojatniji je za one ispitanike kod kojih su roditelji prisutni u odgoju i obrazovanju djeteta, nisu prisutne sociopatološke pojave kod roditelja i članova obitelji, a evidentan je i dobar socioekonomski status obitelji, tj. lošiji kognitivni status vjerojatniji je kod djece kod koje su evidentirani lošiji uvjeti života u obitelji (prvenstveno se to odnosi na kvalitet međuodnosa u obitelji).

LITERATURA:

1. Bosnar, K., F. Prot: RELACIJE INDIKATORA PORODIČNOG STATUSA I KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI, Primijenjena psihologija 10(3), 1989, 211-216
2. Glueck, S., E. Glueck: PREDICTING DELINQUENCY AND CRIME, Cambridge University Press, Cambridge 1959.
3. Glueck, S., E. Glueck: UNRAVELING JUVENILE DELINQUENCY, New York 1950.
4. Jašović, Ž.:PORODIČNA ATMOSFERA I KRIMINALITET MALOLJETNIKA, U: Etiologija maloletničkog prestupništva. Osvrti br. 4, Savez društava defektologa, 1970.
5. Križ, Đ.: SOCIJALNO PATOLOŠKE POJAVE U PORODICI MALOLJETNIH RECIDIVISTA NA PODRUČJU HRVATSKE, Magistarski rad, Zagreb, 1980.
6. Mejovšek, M.:RELACIJE KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI I OTKRIVENOG DEVIJANTNOG PONAŠANJA, Penološke teme, Vol. 2, br. 3-4 (1987), 181-191
7. Momirović, K., Šipka, P., Wolf, B. i Z. Džamonja:PRILOG FORMIRANJU JEDNOG KIBERNETSKOG MODELA KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI, VI kongres psihologa Jugoslavije, Sarajevo 1978.
8. Momirović, K., Bosnar, K., S. Horga: KIBERNETIČKI MODEL KOGNITIVNOG FUNKCIONIRANJA, POKUŠAJ SINTEZE NEKIH TEORIJA O STRUKTURI KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI, Kineziologija, 14 (5), 1982, 63-82
9. Momirović, K., Dobrić, V. i Ž. Karaman: CANONICAL COVARIJANCE ANALYSIS, Proceedings of 5th international symposium Computer at the University (1983), 463-473
10. Multari, G., F.K. Boden: STEALING AS A SYMPTOM IN CHILDREN SEEN IN A MENTAL HEALTH CLINIC, Canadian journal of corrections, 6 (1964), 95-105
11. Singer, M., Lj. Mikšaj-Todorović: DELINKVENCIJA MLADIH, Globus, Zagreb 1989

ACTUAL CIRCUMSTANCES OF YEARS OLD CHILDEN IN THE RELATION WITH SOME OF THEIR COGNITIVE CHARACTERISTICS

Summary

The connection between actual family circumstances and pupil's sžcognitive abilities, was tested on the sample of 464 subjects, of both sexes, who were attending the fifth primary school grade at the five primary schools in Zagreb.

Quasicanonic correlational analysis in the space of family circumstances and cognitive abilities extracted one significant pair of quasicanonic factors, showing the averadge connection between the general cognitive factor and subject's family circumstances.

Higher cognitive level is connected with the good life conditions in the family, while the lower cognitive status was connected with the life conditions in the family, (this primarily concerns the quality of relations in the family).